

Die West-Side Geschichte Tony und Maria

Néhány héttel ezelőtt Berlin egy külföldiek lakta kerületében drámai hangú levélben fordult egy iskola tantestülete a szenátus oktatásügyi osztályához, azonnali segítséget kérve a kialakult csődhelyzet felszámolásához, mondván, a hetven százalékban nem német anyanyelvű diákság taníthatatlan, az iskolában eluralkodott a kezelhetetlen erőszak, a tanároknak nincs tekintélyük, a gyerekeknek nincs felszerelésük, késnek vagy be sem mennek az iskolába, a tanítás káoszba és érdektelenségbe fullad. A tanárok bizonyos osztályokba már csak mobiltelefonnal mernek bemenni, hogy adott esetben segítséget hívhassanak. Pár nappal később egy másik iskola is csatlakozott a segítségért folyamodóhoz, amely állítólag még rosszabb helyzetben van, hiszen benne nem is hetven, hanem egyenesen kilencvenhat százalék a nem német anyanyelvű gyerekek aránya. Az esetek nagy sajtóvisszhangot váltottak ki.

Minthogy történetesen épp az utóbbi iskola egyik nyolcadik osztályában vezetek pszichológusként csoportfoglalkozásokat, alkalmam volt belelátni, hogyan tárja fel, egyúttal hogyan torzítja el egy ilyen sajtókampány a valóban súlyos problémákat, milyen lehangoló módon hamisít, csúsztat, szolgálja ki a vélt közönségigényt, és hogyan siet a két politikai oldal gátlástalanul a maga hasznára fordítani a történeteket.

A borzongást és rémületet kelteni igyekvő bulvársajtó azt sugallta, hogy ezekben az iskolákban közveszélyes bűnözőket „tenyésztenek”, akik hamarosan rá fognak szabadulni a tisztességes, védtelen német lakosságra. A tévében késüket lóbáló, verekedő, a kamerát kövekkel dobáló fiatalokat lehet látni, a megszólaltatott kamaszok pedig rablási, verekedési sikereikkel dicsekedtek. Utóbb kiderült, (erről nekem személyesen is beszámoltak a gyerekek), hogy a tévések pénzt ajánlottak a sokkoló jelenetekért, a „kalandjaikról” beszámoló gyerekek pedig társaik tanúsága szerint felvágtak, azt hitték, „kül” dolog ilyesmit előadni a tévében, és eszükbe sem jutott, milyen következményekkel járhat, ha ország-világ előtt lelkes törvényszegőnek vallják magukat.

A politikusok egymás teszik felelőssé a kialakult áldatlan helyzetért. A baloldal – a rasszizmus és az intolerancia vádjától félve – a napi realitásokkal köszönőviszonyban sem lévő ideológiai csatározást folytat, a jobboldal pedig – ahogyan ez bevett szokása – a multikulturalizmus, a túlzott liberalizmus, a tolerancia csődjéről beszél, és persze szigort és azonnali rendészeti intézkedéseket követel. A bűnöző fiatalok szigorú megbüntetésében, a bevándorlás megnehezítésében illetve az integráció kikényszerítésében véli megtalálni a megoldást, elhallgatva, hogy a hatvanas évek rövidlátó vendégmunkás-toborzó politikája és épp az integráció problémájának eddigi teljes negligálása vezetett a mostani helyzethez.

Magam három éve kezdtem olyan iskolákban csoportfoglalkozásokat vezetni, ahova szinte csak bevándorlók gyermekei járnak. Akkoriban elképesztett, hogy úgyszólván senki sem vesz tudomást azokról a leírhatatlan állapotokról, amelyek ezekben az intézményekben uralkodnak. Nem érdekelt senkit, hogy Berlin (és más nagyvárosok) egyes városrészeinek összes iskolájába nagyrészt németül nem, vagy csak rosszul tudó, katasztrofális szociális helyzetű gyerekek járnak, formálisan eleget téve a tankötelezettségnek. Ugyanaz a tanterv érvényes rájuk, és tanáraik is, akik munkahelyüket nem választották, hiszen a szabad helyeket központilag osztják el a pályázók között, ugyanazon kiképzésben részesültek, mint a szokványos iskolában tanítók. Képzelnék el azt az átlagos képességű tanárt, akinek olyan osztályban kell megtanítania a kerettantervben előírt tananyagot, amelyben a tanulók németül csak a legmindennapibb kifejezéseket értik, írni-olvasni gyakorlatilag nem tudnak, mindennapjaik egy egészen más világ életformájában, értékrendjében zajlanak, a „körülöttük” lévő német valóságról szinte semmit nem tudnak, ráadásul a nyomor, a szociális kiszolgáltatottság és a munkanélküliség minden következményét viselni kénytelenek.

A fokozatosan, de biztosan ellehetetlenülő helyzetért azonban senki nem vállalja a felelősséget. A súlyosbodó problémákat nem kísérik meg megoldani, ehelyett a véletlenül itt tanító tanárok nyakába varrják, akik – kevés kivételtől eltekintve – nem próbálnak – mert többnyire nem is tudnak – a különleges pedagógiai helyzet kihívásának megfelelni, helyette a napi túlélésre játszanak. A sor végén pedig a gyerekek állnak, akik élete még szinte el sem kezdődött, de képességeiktől függetlenül máris a zsákutca végén találják magukat. (Berlinben persze nagyon sok tökéletesen beilleszkedett török is él, ők azonban máshol laknak, gyerekeik „vegyes” iskolába járnak. Az említett kerületek súlyos problémáit éppen az okozza, hogy bennük koncentrálódnak a nagyon rossz szociális helyzetű családok. És persze a török nagyvárosokban élő emberek életformája, mentalitása sem tér el lényegében Berlin vagy Budapest lakóitól, az áthidalhatatlan feszültség a kis, elmaradott kelet-anatóliai falvak – valamint az európai nagyvárosok gettóiba települt tükörképeik – és a nyugati nagyvárosok élelfelfogása között húzódik.)

Az oktatással kapcsolatos hangulat azonban az elmúlt egy-két évben Németországban is megfordult. Szeptember 11-e, a terrorizmus, a fokozódó iszlamofóbia és a PISA-vizsgálat rossz eredményének hatására hirtelen fontos témává vált az integrálódni nem tudó, vagy nem akaró moszlim kisebbség, és iskolai oktatásának csődje. Bármennyire örömteli, hogy sokévi agyonhallgatás után végre legalább foglalkoznak a problémával, a megoldáshoz egyelőre ez sem visz közelebb. A megközelítés ugyanis populista és leegyszerűsítő, és a politikai szövegeknek sincs sok közük az érintett fiatalok életéhez. Hiszen, ha ezekben az iskolákban gyakoribb is a bűnözés és az erőszak, a tapasztalataim szerint távolról sem ez az igazi probléma. Magam személy szerint soha ellenséges megnyilvánulással, provokációval, nekem szóló agresszióval nem találkoztam, elképesztő viszont a gyerekek tudatlansága, érdektelensége.

Valóban „taníthatatlanok”, de nem azért, mert késsel támadnak a tanárra, hanem mert nagyon alacsony a feszültségtűrésük, képtelenek a koncentrációra, és régen elvesztették a „fonalat”, amelyre felfűzve ismereteket tudnának gyűjteni.

Az elszánt ideológiai viták arról árulkodnak, hogy a szenvedélyes véleményalkotóknak fogalmuk sincs az iskolák valódi életéről. Nem sokkal az említett levelek előtt egy másik berlini iskola körül támadt botrányt. Abban a túlnyomórészt szintén nem született német diákokat tanító iskolában az igazgató – a tantestülettel, a szülőkkel és a diákokkal egyetértésben – elrendelte, hogy az iskola épületében csak németül szabad beszélni. A jobboldal üdvözölte a rendelkezést, mondván, itt az ideje, hogy a Németországban élő „külföldiek” tudomásul vegyék, alkalmazkodniuk kell választott hazájukhoz, a befogadó ország értékeit, kultúráját el kell fogadniuk, és fel kell hagyniuk az elkülönüléssel. A baloldal, a zöldek és a török szervezetek viszont felháborodtak, mert szerintük ez túrhetetlen beavatkozás a magánéletbe, rendőrállami intézkedés, ami a gyerekeket bujkáló alattvalókká, a tanárokat járőröző csendőrökké teszi, és a hatóságnak nem lehet közük ahhoz, hogyan beszélgetnek a szünetben, a szabadidejükben a gyerekek.

A két oldal szenvedélyes képviselői azonban nyilván soha nem lépték át egyetlen ilyen iskola küszöbét sem, hiszen ha megtették volna, észre kellett volna venniük, hogy a durva beavatkozásnak tűnő rendelkezésnek sem a német kultúra elvszerű védelméhez, sem a gyerekek személyiségi jogainak semmibeviteléhez nincs köze. Mindössze egy kísérletről volt szó, amely egy minden nap jelenlévő súlyos probléma megoldását, enyhítését célozta volna meg. Ezekben a gettóiskolákban ugyanis, amelyekbe gyakran többféle nemzetiségű gyerek jár, nemzetiségük, anyanyelvük mentén is elkülönülnek a tanulók, egymással összetartó, a többiekkel szembenálló csoportokat képeznek, a barátságok, kapcsolatok szinte csak azonos származásúak között születnek, és mindig a többséget alkotó nemzetiség kerül domináns helyzetbe. A gyerekek önmagukat elsődlegesen töröknek, szerbnek, arabnak érzik, nem pedig mondjuk nyolcadik ásnak. Az előítéletek vadul tenyésznek, a törökök és a kurdok, a törökök és az arabok az osztályokon belül is utálják egymást, az egyik említett iskolában is attól szabadult el állítólag a pokol, hogy a törökökkel szemben szokatlan módon többségbe kerültek a libanoniak, és a két csoport nyílt háborúskodásba kezdett.

Hogyan alakulhat ki ilyen körülmények között valamilyen iskolai közösség, iskolai azonosságtudat? A német nem csak, sőt, ebben a közegben nem is elsősorban a befogadó ország nyelve, hanem a közös nyelv, amely hídként kötheti össze a különböző anyanyelvű és kultúrájú gyerekeket, kifejezve azt is, hogy ha sokféle helyről származnak is, közös bennük, hogy azonos országban élnek. Az én osztályomba a török és arab gyerekek mellett egy latinamerikai, spanyolul beszélő fiú is jár, aki az órákon nagyjából követi a német nyelven folyó oktatást, majd a szünetben süketnémaként hallgatja a többiek csoportos beszélgetését, nevetgélését. Osztálytársai nem szándékosan

rekesztik ki, tulajdonképpen kedvelik is, csak épp nem fogják föl, hogy közös nyelv híján teljes magányra kárhozzatják.

A média leegyszerűsítő megközelítése eltakarja, milyen hihetetlenül összetett problémáról van szó. Igaz, benne elsőrendű a nyelvtudás hiánya, hogy a szegregált iskolák, a teljesen elkülönülő élet miatt nincs kitől megtanulni a német nyelvet, de sajnos arról sincs szó, hogy a német nyelvtudás képes mindent megoldani. A kulturális különbségek lehetetlenné tehetnek bármilyen kapcsolattartást. Egy tizenhét éves, németül anyanyelvi szinten beszélő, európai divat szerint öltözködő török lány például a következő problémában kérte tanácsomat: férjhez szeretne menni egyelőre titkos, kurd származású szerelméhez, de az apja megmondta, hogy a lábát sem teheti be többé a házába, ha kurd élettársat választ. Így ő a szíve szerinti választással nemcsak zsarnoki apját, hanem nagyon szeretett anyját és testvéreit is elveszítené. Férjhez menni egyébként azért akar mindenáron, mert elege van az otthoni bezártságból, erkölcsé, „jó híre” védelmében egyedül nem járhat el hazulról, és mivel rossz tanuló, nincs kilátása szakmát tanulni sem, ezért az iskola befejeztével napjait kizárólag házimunkával töltheti majd. Ebből a helyzetből számára csak a házasság jelent kiutat. Csakhogy a kurd fiú sem tűnik – mi tagadás –, egyáltalán kívánatos partinak egy ilyen „integrált” kislány számára: két éve költözött egy archaikus törökországi faluközösségből Berlinben élő apjához, alig tud németül, és nem látszik valószínűnek, hogy mellette szabadabb élet várna egy feleségre. Arra azonban szinte semmi esély, hogy ez a lány valami hozzáillő német fiúval kerüljön kapcsolatba, hiszen az bizonyosan nem fogadná el, hogy viszonyukat titkolni kell, hogy csak lopva, rövid időre találkozhatnak, mindig kitéve a lebukás veszélyének, és a felháborodott család támadásának. A kurd fiúnak ez természetes, vele lehet titkos szerelmi viszonyt folytatni.

És miről beszélgetne az a tizenöt éves libanoni kislány német osztálytársaival, ha lennének ilyenek, akinek az a problémája, hogy szülei férjhez akarják adni egy unokatestvéréhez, akit ő alig ismer? De egy másik unokatestvér esküvőjén el kell viselnie, hogy az egész hatalmas rokonság végigmustrálja, alkalmas-e feleségnek, majd egy közös tánc után választ kell adnia, elfogadja-e vagy sem a vőlegényt. Ezt a kislányt édesanyja nem arra oktatja, hogyan válasszon pályát, hanem arra, hogy az utcán az ő korában semmiképp sem szabad mosolyogni, pláne hangosan nevetni, mert azt csak könnyűvérű lányok teszik, és ha rossz híre kél, nem tud férjhez menni, és a családjára is szégyent hoz.

Mit kezdenek a demokratikus alapelvekkel ezek a gyerekek, akiket otthon – szinte kivétel nélkül – brutálisan vernek, többnyire azért, mert itt-ott megpróbálják kijátszani a szülői tiltásokat vagy parancsokat? Nem mintha a szülői teljhatalom jogosságát valaha is megkérdőjeleznék... Egy arab kislány például sajnálkozva mesélte el, hogy tizenhat éves unokanővérét nagyon megverte az apja, mert rájött, hogy uszodában volt, vagyis idegen férfiak előtt mutatkozott fürdőruhában. De – tette hozzá –, a nagybátyjának tulajdonképpen igaza volt, hiszen a lánya engedetlen volt, és még hazudott is. Az iskola e

gyerekek életében periférikus szerepet játszik, számukra végtelenül érdektelen minden, amit ott tanítanak, a tanárokhoz, a tananyaghoz alig van valami közük, és életük olyan mérhetetlenül távol áll a német mindennapoktól, hogy az iskola képtelen befolyásolni a mentalitásukat. Őket ismerve naívnak tűnik az a követelés, hogy a bevándorlók ismerkedjenek meg a befogadó ország kultúrájával, mutassanak érdeklődést és nyitottságot, ne akarjanak elzárkózni. Ők Németországban születtek, de semmit nem tudnak a kerületük határán túl folyó életről, a televízióban is csak a török vagy az arab adást nézik. Ez nem az ő „döntésük”, az ő életük ilyen, és saját erőből nem tudhatnak rajta változtatni. Mit tehet az a gyerek, akit családja, rokonsága, szomszédsága zárt, szigorú életformája vesz körül, aki soha nem lát, nem hall mást, mert körülötte mindenki ugyanígy él? És ez nemcsak a kulturális sajátságokra, hanem a munkanélküliségre, a szakmai perspektívatlanságra is vonatkozik. Saját erőből tehát nem tudnak kitörni, de a segélyrendszer is demoralizál. „Nálunk a fiúk huszonöt éves korukban nősülnek” – avatott be szokásaikba egyszer egy kislány. Csakhogy – mint kiderült –, ebben az esetben nem hagyományról, ősi parancsról, otthonról hozott szokásról van szó, hanem anyagi szükségyszerűségről: Németországban a huszonöt évesnél idősebb férfi, ha megnősül, szociális lakásra tarthat igényt. Ezek a gyerekek abban a meggyőződésben nőnek fel tehát, hogy ha egy fiú elmúlt huszonöt éves, akkor „jár” neki a lakás, tehát meg kell nősülnie. E nősülés egyébként gyakran az óhazából történik. Ezek a házasságok a mi fogalmaink szerint nem épp a szabad párválasztás eredményei: a menyasszonyt vagy a vőlegényt ajánlják, a házasságot közvetítik, és ha a feleknek – vagy szüleiknek – nincs különösebb kifogásuk ellene, akkor meg is kötik. Mi ezt csaknem kényszerházasságnak érezzük. De ha ezekben a körökben így házasodnak, akkor hogyan lehetne ebbe beleszólni? Így azonban a következő nemzedéket megint németül semmit sem tudó, archaikus falusi környezetből érkezett, a nyugati, nagyvárosi életben teljesen járatlan szülő neveli.

Nincs ötletem, hogy ezt a rendkívül bonyolult, szerteágazó problémahalmazt hogyan lehetne megoldani. De abban bizonyos vagyok, hogy az ideológiai megközelítés, a valóságot semmibevevő „elvi” hozzáállás csak fokozza az amúgy is elviselhetetlen mértékű nehézségeket.

Megjelent: *Élet és Irodalom*, 50. évf. 18, 2006 május 5